

міжпредметних зв'язків і спрямовані на квазіпрактичну навчальну діяльність, що, в свою чергу, сприяє підвищенню якості набутих знань, рівня підготовки майбутніх фахівців до діяльності в ІТ-галузі.

Список використаних джерел:

1. Козак Т. Урахування засад фундаменталізації при викладанні методики навчання інформатики у вищій педагогічній школі / Т. Козак // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2012. – № 61. – С. 80- 84.
2. Семеріков С. О. Теоретико-методичні основи фундаменталізації навчання інформатичних дисциплін у вищих навчальних закладах: автореф. дис. докт. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання (інформатика). / С. О. Семеріков; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 40 с.
3. Спірін О. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх вчителів інформатики за кредитно-модульною системою: монографія / О. М. Спірін. [за наук. ред. акад. М. І. Жалдака]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.
4. Павленко П.М. Проблемні питання підготовки ІТ-фахівців для промислових підприємств України [Електронний ресурс] / П.М. Павленко. – Режим доступу: http://avia.nau.edu.ua/doc/2011/3/avia2011_3_1.pdf.
5. Модель багаторівневого модульного навчання підготовки інженерних кадрів / Ю.Й. Тулашвілі // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 2015. – Випуск 36 – С. 185 – 188.

УДК 37.017.7:373.9

С. В. Федоренко, м. Київ, Україна / S. V. Fedorenko, Kyiv, Ukraine
4me@ukr.net / s.fedorenko@kpi.ua

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАРАТИВНОГО МЕТОДУ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. Статтю присвячено теоретичному аналізу структурно-функціональних характеристик наративу як одного з основних методологічних концептів сучасного соціогуманітарного пізнання. Досліджено наративний метод як освітньо-методологічний чинник, який забезпечує унормованість процесу творення та продукування соціокультурних смислів життєдіяльності кожного студента у вищій школі. Окреслено наратив як логічну оповідь (розповідь) про взаємодію з людьми, що постійно здійснюють морально-етичний вибір, та з навколишнім світом загалом. Наратив виконує функцію конструювання особистого шляху життя у певних соціокультурних умовах. Він передбачає не просто виклад студентами своїх думок про ту чи іншу подію, вчинок тощо, а містить передачу їхнього ставлення до того, що вони описують. Зазначено, що рефлексія стає невід'ємним атрибутом наративу як соціокультурного засобу, що забезпечує студентів глибшим саморозумінням та доповнює комунікативну систему виховання шляхом актуалізації культурологічних, ціннісних, світоглядних смислів їхньої життєдіяльності. Розглянуто наратив з позицій педагогічної науки, що актуалізує перетворення знань у безпосередню продуктивну базу для (само)пізнання та стимулювання самореалізації студентів. Осмислення соціокультурного й особистого досвіду та його втілення у наративі слугує підґрунтям для вибудови студентами власної життєвої стратегії та її втілення у різних сферах своєї життєдіяльності. Висвітлено особливості наративного методу як засобу виховання, який інтеріоризує цінності та привласнений досвід у життєвий світ особистості.

Ключові слова: наратив, наративний метод, мультимодальний наратив, міжособистісна взаємодія, комунікативні навички, самопізнання, рефлексія, освітній процес, вища школа.

Annotation. The article is devoted to the theoretical analysis of the structural and functional characteristics of the narrative as one of the main methodological concepts of contemporary socio-liberal knowledge. The narrative method as an educational and methodological factor that contributes to the process of creating and producing sociocultural meanings of the life of each student is studied. The narrative is a logical story of interaction with people who constantly carry out moral and ethical choices, and with the world at large. Narrative performs the function of constructing a personal way of life in certain sociocultural conditions. It involves not just presenting students' thoughts about a particular event, activity, etc., but embraces the transfer of students' attitudes to what they describe. It is noted that reflection becomes an inalienable attribute of the narrative as a sociocultural tool, which provides students with a deeper self-understanding, and complements the communicative component of education by updating cultural, values meanings of their life. The narrative is considered from the pedagogical standpoint, which actualizes the transformation of knowledge into a direct productive base for (self) cognition and stimulation of self-realization of

students. Understanding sociocultural and personal experience and its embodiment in the narrative serves as the basis for building students' own life strategies and their implementation in various spheres of their lives. The features of the narrative method as a means of education, which internalizes values and acquired experience into the life world of a personality, are highlighted.

Key words: *narrative, narrative method, multimodal narrative, interpersonal interaction, communicative skills, self-knowledge, reflection, learning process, higher education.*

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах модернізації та глобалізації вищої школи України її пріоритетним завданням стає пошук інтегрованих моделей навчання, які ефективно поєднують гуманістичний підхід до освітнього процесу із застосуванням новітніх технологій, забезпечують самопізнання та самовдосконалення студентів. Разом з тим процеси розуміння й інтерпретування тих чи інших життєвих та соціокультурних подій є важливими у життєдіяльності молодих людей, спонукаючи їх розмірковувати про сенс життя, своє місце і роль у світі, узагальнюючи й організовуючи власний досвід. Це впливає на саморефлексію студентів, сприяє ефективнішому засвоєнню ними соціокультурного досвіду та успішній інтеграції в суспільство.

Акцентуємо особливу увагу, що конструювання, продукування й підтримка загальнокультурних цінностей та певних соціокультурних зразків, зокрема поведінкових моделей відбувається здебільшого в комунікативному середовищі закладу вищої освіти. Це, своєю чергою, вимагає від педагогічної спільноти інноваційного методологічного підходу щодо інтерпретації міжособистісної взаємодії, у межах якої відбувається обмін досвідом та водночас його набуття. Тому використання наративного методу в освітньому процесі вищої школи, під час якого найповніше виявляється сенс людської поведінки, набуває все більшої популярності.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Сьогодні наратив є одним з основних методологічних концептів соціогуманітарного пізнання, про що свідчать численні праці зарубіжних (М. Бал, Дж. Бруннер, Ж. Женнет, Г. Міллер, К. Леві-Стросс, Дж. Прінс, П. Ріккер, Б. Сміт, У. Фішер та ін.) та українських дослідників (М. Лещенко, Т. Подольська, Л. Тимчук, Н. Чепелева та ін.).

Сучасні науковці (Р. Барт, Дж. Бруннер, Л. Гріффі, Дж. Дерріда, Г. Міллер, О. Падучева, Дж. Прінс та ін.) відзначають, що широке вживання наративу в різних сферах знань обумовлено такими його характеристиками, як: темпоральність (взаємозв'язок між подіями), соціальність (відображення цінностей, норм і соціокультурних устоїв суспільства), мнемонічність (відтворення тих чи інших подій в пам'яті кожної людини окремо і всього людства в цілому), історичність, переконливість. Завдяки своїм характеристикам наратив є одним з основних способів людського спілкування, забезпечуючи взаєморозуміння між комунікантами.

Дослідники ролі наративу у життєдіяльності людини (М. Бал, Дж. Бруннер, У. Фішер) переконані, що сенс людської поведінки найповніше виражається в оповіді (або розповіді) – у наративі, де людина здатна сказати про себе більше, ніж усвідомлює. Як результат, вона краще розуміє себе, своє оточення та навколишній світ загалом. Американський психолог і педагог Дж. Брунер наголошував на існуванні двох основних модусів розуміння світу: парадигматичному, який вироблено під час соціокультурного розвитку людства, й наративному, який слугує підґрунтям для ефективного накопичення індивідуального досвіду. Це вказує на оповідальний модус людського життя як специфічну для людської свідомості модель оформлення особистого досвіду. Інакше кажучи, коли щось повідомляється про певну життєву подію, наприклад, проблему, конфлікт, намір, страх тощо, зазвичай це набуває форми наративу.

Усвідомлення значення наративу як способу розуміння навколишнього світу і себе в цьому світі призвело до переосмислення освітнього процесу. Сучасні дослідження в галузі когнітивістики (М. Бал, Д. Герман, Р. Міллер та ін.) показують, що розуміння навколишньої дійсності людиною не є суто репродуктивним, а має конструктивний перетворювальний характер: інформація, яка сприймається людиною, інтерпретується й реконструюється крізь призму здобутих знань та наявних установок, прагнень, намірів.

Слід наголосити, що саме багатовимірність наративу пояснює його численні визначення. Конструктивний синтез здобутків у сфері міждисциплінарного дослідження наративу, які сформовані зусиллями дослідників різних галузей знань, сприяє формуванню системного, цілісного бачення аналізованого педагогічного феномену. Закономірним і природним убачаємо розгляд наративу як особливої сфери педагогічної реальності.

Мета статті полягає у вивченні структурно-функціональних характеристик наративу та висвітленні особливостей використання наративного методу в освітньому процесі сучасної вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Використання наративного методу в освітньому процесі вищої школи спрямовано не лише на зміст навчального матеріалу, а й на створення максимально комфортних умов для міжособистісного спілкування (М. Лещенко [1], Л. Тимчук [3]), слугуючи підґрунтям для самопізнання та самореалізації кожного студента.

Написання студентами оповідей (або розповідей) (від лат. *narrare* – розповідати; споріднене лат. слову *gnarus* – «знати») – наративів, актуалізує їхній особистий досвід шляхом критичного аналізу подій, вчинків (своїх та інших людей). Наратив, на переконання американського психолога і педагога Дж. Брунера, є «комплексом лінгвістичних і психологічних структур, які передаються культурно-історично й обмежуються рівнем майстерності кожного індивіда у використанні його соціально-комунікативних здібностей» [7, с. 30] та характеризується рефлексивністю та культуротворенням, «імітуючи життя» [6, с. 11]. Як стверджує освітянин, студентів потрібно навчати правил наративного конструювання [7, с. 143].

Типовими складниками наративу в освітньому процесі є: резюме – короткий виклад того, про що йтиметься; зазначення часу, місця і ситуації подій, що описуються, з дотриманням послідовності, а також поведінкової характеристики дієвих осіб; критична оцінка ситуацій, дій і вчинків; висновок рефлексивного характеру [11].

Наратив є оповіддю (розповіддю) про взаємодію з людьми, що постійно здійснюють морально-етичний вибір, та з навколишнім світом загалом. Наративні оповіді (розповіді) передбачають не просто виклад студентами своїх думок про ту чи іншу подію, вчинок тощо, а містять передачу їхнього ставлення до того, що вони описують. При цьому рефлексія стає невід’ємним атрибутом наративу як соціокультурного засобу, що забезпечує студентів глибшим саморозумінням та доповнює комунікативну систему виховання шляхом актуалізації культурологічних, ціннісних, світоглядних смислів їхньої життєдіяльності.

Задля осмислення подій або вчинків, метод наративу спонукає студентів здебільшого звертатися до традиційних форм (казок, легенд тощо), притаманних їхній культурі, за допомогою яких вони зможуть взаємопов’язати події або вчинки з їхніми причинами [13]. За твердженням американського психолога К. Гергена [10], наратив містить певний ціннісно забарвлений кінцевий результат – висновок на основі причинно-наслідкових зв’язків.

Наративні схеми оповідей (або розповідей) студентів можуть моделювати: історії, у яких опинилися персонажі в тих чи інших життєвих ситуаціях, їхні цінності та норми поведінки (позитивні чи негативні); можливі наслідки, що очікують персонажів у момент реалізації намірів і планів; умови та шанси подолання труднощів і реалізації намірів [20, с. 23]. «Наратор, що знаходиться «тут і тепер», береться за завдання описати дії героя «там і тоді», який, до того ж, є носієм його самості. ...Він має провести героя з минулого в теперішній час у такий спосіб, щоб герой і наратор у певний момент з’єдналися і стали однією людиною зі спільною свідомістю. Для того, щоб привести героя в точку, де він стає наратором, потрібне особистісне зростання або, в крайньому випадку, трансформації» [6, с. 69].

Подібним чином Дж. Прінс, американський вчений, літературознавець, розглядає «наратив як один зі способів організації переживання часу суб’єктом, оскільки розповідь (про реальні чи вигадані події) завжди контролюється поняттям часу, і всі події в ній вибудовуються в суворій часовій послідовності» [14, с. 185]. З цього приводу американський психолог і педагог Дж. Розенвальд зазначає: «сам по собі життєвий досвід значно більший і двозначний аніж наративні оповіді про нього. ...Це пояснюється не лише тим, що вплив минулого присутній у теперішньому бутті, а й тим, що минуле розглядається зовсім в іншому ракурсі з кожною новою подією життя» [15, с. 275].

Наративні оповіді (розповіді) студентів є, з одного боку, механізмом їхньої самоідентифікації, самоосмислення та систематизації життєвого досвіду: «кожна людина розповідає про те, що з нею відбувалося, показуючи таким чином, ким вона є» [2, с. 112]. У такий спосіб наратив на основі формування вмінь реалізовувати діалог із внутрішнім «я», власною уявою забезпечує прояв особистісної цілісності, автономності та творчої сутності. З іншого боку, наративні оповіді (розповіді) надають студентам ресурси для самопрезентації, виступаючи при цьому компонентом соціальної взаємодії, що об’єднує студентів з культурою в цілому та з іншими людьми в цій культурі зокрема [5; 6; 18].

Зауважимо, що наративний метод якнайкраще ілюструє проникнення ідей гуманістичної психології в освітній процес вищої школи. Викладачів насамперед цікавить те, як студенти сприймають, розуміють і пояснюють реальні події свого життя, зосереджуючись на власному життєвому досвіді. Це забезпечує «наративне пізнання світу» [5, с. 13] на основі уяви, виявляючи самотність кожного студента, та сприяє розвитку почуття власної гідності. Наратив є і способом мислення, і структурою організації знань, і формою, що вибудовує людський досвід. Наративні оповіді або розповіді стають надбанням кожного студента і пов’язують його зі світом не тільки шляхом пояснення, а й шляхом спонукування до дій, що «обумовлені» цим поясненням. Наратив, який прочитали іншим студентам, є способом стати зрозумілим для інших і водночас способом установлення міжособистісних відносин з ними [5; 6]. Він виступає певною мірою засобом взаємодії між студентами, сприяючи глибшому розумінню один одного. Будучи втіленням культури, наратив допомагає студентам особливим чином зрозуміти сьогодення, минуле і майбутнє свого життя.

Цікавим у цьому напрямі постає досвід викладача навчальних курсів соціологічного спрямування Університету Вермонта П. Сакс, яка у своїй педагогічній практиці використовує наративний метод на основі

інтерактивної діяльності зі студентами через веб-сайт. Суть її методики полягає в тому, що спочатку в аудиторії студенти проводять інтерв'ю один з одним за визначеною соціокультурною тематикою, яка, зазвичай, охоплює питання морально-етичних вчинків людей, взаємин з людьми, світосприйняття і самосприйняття. Інтерв'ю також можна взяти в інших людей та представити їх у відео форматі на занятті з колективного обговорення тієї чи іншої теми. Іноді викладач пропонує переглянути інтерв'ю, записані іншими людьми [16, с. 198].

Після дискусії в аудиторії П. Сакс на веб-сайті формулює тему для подальшого обговорення, що буде відбуватися в письмовій формі. Тому свої роздуми студенти мають представити у вигляді листів, у написанні яких вони керуються такими рекомендаціями викладача:

- Пишіть «від серця», щиро і просто. Пам'ятайте, що кожен лист є унікальним.
- Проявляйте емпатію до людини, якій адресуєте лист, апелюючи до її внутрішнього світу. Якщо ви пишете лист після бесіди з тією чи іншою людиною, то в листі намагайтеся відтворювати контекст сказаного нею.
- Вживайте в листі питання, на які ви не знаєте відповіді, що є проявом поважної цікавості та спрямовано на рефлексію людини про власне життя (наприклад, «Чи правильно я зрозуміла, що ...?», «Могли б ви розповісти історію, яка б це проілюструвала?» тощо).
- Максимально детально опишіть, які образи виникають перед вашим внутрішнім поглядом під час і в результаті засвідчення досвіду людини. Напишіть, які теми і події у вашому житті перегукуються з тим, чому ви стали свідком; про що це змушує вас замислитися; як це на вас впливає; що ви, можливо, тепер будете робити по-іншому?
- Намагайтеся не хвалити людину – не потрібно виносити судження про її життя, наскільки б позитивним воно вам не здавалося.
- Пам'ятайте, що розповіді розгортаються в часі і просторі. Формулюйте запитання, орієнтовані на минуле, сьогодення і, можливо, на майбутню перспективу в різних сферах життя: у тому, що стосується вчинків, почуттів, взаємин з людьми, самосприйняття тощо [16, с. 198].

На наступному етапі Сакс бере листи, написані студентами в одній із груп, усуває деталі, що ідентифікують авторів, і видає ці листи для «редагування» студентам іншої групи, завдання яких – зберегти «дух» того чи іншого листа, але при цьому «відшліфувати» формулювання висловлювань і питань у такий спосіб, щоб уникнути нав'язування своєї думки. Після цього «автори» листів мають можливість оцінити результати «редакторської роботи» на основі порівняння оригінальних листів з їхніми відредагованими варіантами. Це розвиває у студентів комунікативні навички, критичне мислення та міжособистісну взаємодію.

Сьогодні все більшої популярності в зарубіжній педагогічній теорії і практиці [4; 8; 9; 12; 18; 19] набуває мультимодальний наратив (multimodal narrative), який характеризується міждисциплінарністю та удосконалює розвиток у студентів креативності, уяви та комунікативних навичок. Мультимодальний наратив, охоплюючи широку соціокультурну тематику (від особистих історій до аналізу історичних і соціокультурних подій; від дослідження різних аспектів власного життя до опису різних стилів життя в глобалізованому світі тощо) та ґрунтуючись на різних способах спілкування і самовираження особистості, у найкращий спосіб відображає використання медійних і цифрових технологій в освітньому процесі [17]. Це вимагає від студентів умілого користування різноманітними способами передачі інформації в мінливому соціокультурному контексті сьогодення з метою створення мультимодальних текстів, у яких для вираження думок використовуються не тільки слова, а й аудіо/відео формат, фото та інші різноманітні візуальні елементи задля доповнення письмової оповіді (розповіді) [9]. До категорії «мультимодальний наратив» зарубіжні освітяни [9; 12; 18; 19] відносять створення блогів, листівок, колажів, аудіо/відео есе, коміксів, аудіо/відео, мультимедійних журналів тощо.

На переконання американської дослідниці у сфері освіти Е. Кушман, мультимодальний формат подачі матеріалу слугує «каталізатором для розвитку у студентів вищого рівня мислення – критичного» [8, с. 76]. Наративне осмислення світу як особливий модус буття людини сприяє (само)пізнанню та узгодженості й упорядкованості особистого досвіду, створюючи основу для побудови життєвих планів, проектів та шляхів їхньої реалізації. Це забезпечується шляхом: інтеграції досвіду, що охоплює як накопичений людством, так і здобутий безпосередньо особистістю досвід, який допомагає їй розуміти і вирішувати проблеми в усіх сферах своєї життєдіяльності; соціальної інтеграції, яка базується на дослідженні шляхів розв'язання особистісних і соціальних проблем; інтегрування знань, що передбачає здобуття цілісного теоретично-практичного різногалузевого досвіду, який ґрунтується на трансфері знань в усі сфери життя

Висновки. Таким чином, застосування наративного методу в освітньому процесі вищої школи дає змогу студентам осмислювати реальність, пристосовуючись до неї, одночасно поєднуючи такі задачі: самопізнання; адекватна оцінка можливостей для власної самореалізації; глибше розуміння свого місця і ролі в суспільстві; виховання студентів як суб'єктів культури; розвиток критичного мислення, самостійності та неупередженості оцінок і суджень; формування навичок конструктивної взаємодії з іншими людьми і навколишнім світом

загалом. Осмислення соціокультурного й особистого досвіду та його втілення у наративі слугує підґрунтям для вибудови студентами власної життєвої стратегії та її реалізація у різних сферах своєї життєдіяльності.

Перспективу подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у вивченні зарубіжного досвіду з використання наративного методу під час загальної підготовки студентів бакалаврату з метою імплементації конструктивних ідей цього досвіду в освітнє середовище української вищої школи.

Список використаних джерел:

1. Лещенко М. Методи біографічних досліджень в дискурсі освітніх наративних практик / Наукові записки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ. – 2012. – № 2. – С. 62–65.
2. Рікер П. Інтелектуальна автобіографія. Любов і справедливість / П. Рікер ; пер. із фр. В. Шовкун, В. Каденко, С. Желдак. – К. : «Дух і літера», 2002. – 114 с.
3. Тимчук Л. І. Цифрові наративи в навчанні майбутніх магістрів освіти: історія, реалії, перспективи розвитку : монографія / за наук. ред. Лещенко М. П. / Лариса Іванівна Тимчук. – К. : САММІТ–КНИГА, 2016. – 390 с.
4. Bal M. Narratology: Introduction to the Theory of Narrative / Mieke Bal. – Toronto : University of Toronto Press, 1985. – 256
5. Bruner J. Two Modes of Thought, Actual Minds, Possible Worlds / Jerome S. Bruner. – London : Harvard University Press, 1986. – 201 с.
6. Bruner J. Self-making and world-making / Jerome S. Bruner // Journal of Aesthetic Education. – 1991. – Vol. 25. – № 1. – P. 67–78.
7. Bruner J. The Culture of Education / Jerome S. Bruner. – Harvard University Press, 1996. – 224 p.
8. Cushman E. New Media Scholaship and Teaching : Challenging the Hierarchy of Signs / Ellen Cushman // Pedagogy. – 2011. – Vol. 11. – № 1. – P. 63–79.
9. Dieterle B. Digital First-Year Composition: Integrating Multimodality into Writing about Writing Approach / B. Dieterle & S. Vie // Journal of Global Literacies, Technologies, and Emerging Pedagogies. – 2015. – Vol. 3. – № 1. – P. 276–289.
10. Gergen K. J. Narrative, Moral Identity and Historical Consciousness: a Social Constructionist Account [Electronic resource] / Kenneth J. Gergen // Erzählung, moralische Identität und historisches Bewusstsein. Eine sozialkonstruktivistische Darstellung. – 1998. – Mode of access : http://www.swarthmore.edu/sites/default/files/assets/documents/kenneth-gergen/Narrative_Moral_Identity_and_Historical_Consciousness.pdf.
11. Labov W. Narrative analysis: Oral versions of personal experience / W. Labov, J. Waletzky // Essays on the Verbal and Visual Arts: Proceedings of the American Ethnological Society [Helm J. (Ed.)]. – Seattle : University of Washington Press, 1966. – P. 12–44.
12. Lauer C. Contending with Terms “Multimodal” and “Multimedia” in the Academic and Public Sphere / Claire Lauer // Computers and Composition. – 2009. – Vol. 26. – № 1. – P. 225–239.
13. Polkinghorne D. P. Narrative Knowing and the Human Sciences / Donald P. Polkinghorne. – Albany : State University of New York Press, 1988. – 248 p.
14. Prince G. Narratology: The form and function of narrative / Gerald Prince. Berlin : Mouton, 1982. – 184 p.
15. Rosenwald G. C. Conclusion : Reflections on Narrative Self-Understanding / George C. Rosenwald // Storied lives: The cultural politics of self-understanding [George C. Rosenwald & Richard L. Ochberg (Ed.)]. – New Haven, CT : Yale University Press, 1992. – P. 265–289.
16. Sax P. Re-Authoring Teaching: Creating a Collaboratory / Peggy Sax. – Rotterdam, Taipei : Sense Publishers, 2008. – 312 с.
17. Selfe C. Multimodal Composition: Resources for Teachers / Cynthia Selfe. – Cresskill, NJ : Hampton, 2007. – 270 p.
18. Williams B. T. Heroes, Rebels, and Victims: Student Identities in Literacy Narratives [Electronic resource] / Bronwyn T. Williams // Journal of Adolescent & Adult Literacy. – Dec., 2003–Jan., 2004. – Vol. 47. – № 4. – P. 342–345. – Mode of access : <http://mjreiff.com/uploads/2/9/1/7/2917319/bronwynwilliams.pdf>.
19. Woolhouse C. Multimodal life history narrative: Embodied identity, discursive transitions and uncomfortable silences / Clare. Woolhouse // Narrative Inquiry. – 2017. – Vol. 27. – № 1. – P. 109–131.
20. Trzebinski J. Narracyjne konstruowanie rzeczywistosci / J. Trzebinski // Narracja jako sposob rozumienia swiata. – Gdansk : Gdanskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2002. – S. 17–43.